

RU'YET-İ HİLAL MESELESİ

The Beginning of The Islamic Month

Doç.Dr. İsmail KÖKSAL

Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslâm Hukuku Anabilim dalı

Özet: İslami ibadetlerin bir kısmında ay takvimi esas alınır. Bunlar Ramazan ayının başlama ve bitmesi, hacca gitmek ve kurban bayramını tespit etmek.. gibi senelik ibadetlerdir. İslam ülkeleri ise ayın başlangıcı konusunda ihtilafa düşmüşlerdir. Bunun görünürdeki en büyük sebebi, astronomik hesaplara güven meselesidir. Ayrıca kavuşum, anını ay başlangıcı yapıp yapmamakla ilgilidir. Fakat kanaatimce bu konudaki en büyük sebep, İslam ülkelerinin siyasi dağınıklığıdır. Bu ortamda kötü niyetli bazı şahıs veya kuruluşların da etkisi tartışılmaz. Çünkü ay ve güneşin hareketi sabittir. Ayın kavuşum vaktiyle, yeryüzünden görme vaktinden birisi de tercih edilebilir. Bu noktadaki bilimsel toplantılarda ittifakla kabul edilen görüş ise,, aybaşının yeryüzünden görülme anına dayanmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Ru'yet-i Hilal, Ay Takvimi, Güneş Takvimi

Abstract: Some of the Islamic pray is based on moon calender. These are determining the beginning and the ednding of the month Ramadan, going to the pilgrimage and determining the time of the Victim Bairam. Islamic cauntries generally have different ideas about this matter. One of the reasons of this is to believe to the astronomical calculations. On the other hand it is whether the earth, the sun and the moon are on the same direct or not. In my opinion the main difference comes from the political disorder of the Islamic countries. In this situation the ill behaviour of some people and foundations can not be dismissed. It is known that the movement of the moon or its being seen from the earth can be choosen. The common view in scientific meetings is for the moon's being seen from the earth.

Key Words: Islamic Month, Moon Calender, Sun Calender

Dinî takvim, yani Ramazan ayının başlaması ve bitmesi ile hacda Arafat vakfesinin ne zaman yapılacağı, bazı İslam ülkelerinin, ilgili toplantılarda ittifakla alınan kararlara uymaması sebebiyle iki temel problemlili konu olarak sürekli gündemdedir. Bu sebeple konuyu açıklayıcı ve ortaya koyucu bir makale yazmak ihtiyaç olmuştur. Mevzuyu şu şekilde takdim edebiliriz:

Takvim:

Değişik kültürlerle göre farklı takvimler olabilmektedir. Bu sebeple Hz. Adem'den beri her millet kendilerince önemli gördükleri bazı hadiseleri tarih başlangıcı yaparak takvim oluşturmuştur. Yıllık ibadetleri belirleyen İslamî takvim ise aya göre belirlenir. Ülkemizde devletin resmi işlerdeki uygulaması ise, başlangıç olarak Hz. İsa'nın doğumunu kabul eden güneş takvimine göre yapılmaktadır. Bu uygulama Batıcılık politikasıyla başlamıştır. Fakat dinî meseleler için ayın hareketlerine göre farklı bir takvime ihtiyaç vardır. Bu da güneş ışınlarının ay üzerinden yeryüzüne yansımaları şekliyle oluşan hilalin, dünya etrafındaki dönmesini tamamladığı bir aylık hareketinden oluşmaktadır. Bu konuyu Kandilli Rasathanesi'nin verilerine göre Diyanet İşleri Başkanlığı belirlemektedir. Fakat bu ölçümü, 1973 ve 1979'daki İslam ülkelerinin ittifakla aldığı kararlar çerçevesinde yürütmektedir.

Bir senedeki ay sayısı 12 olan kamerî takvimle ilgili ayetler şunlardır:

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهْلِ فَلَنْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ

“Sana hilallerden soruyorlar. De ki: O, insanlar ve hac için bir takvimdir.”¹

إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ فَلَا تَظْلِمُوا فِيهِنَّ أَنْفُسَكُمْ

“Gökleri ve yeri yarattığı günde Allahın yazısına göre Allah katında ayların sayısı on iki olup, bunlardan dördü haram aylardır. İşte bu doğru hesaptır. O aylar içinde (Allahın koyduğu yasağı çiğneyerek) kendinize zulmetmeyin.”²

Bu ilahi beyandan anlaşılan şudur: Allah Teâla gökleri ve yeri yarattığı zaman Ay'ın hareketini öyle ayarlamıştır ki, ay sistemine göre bir yılda on iki ay meydana geldi ve bir yıl 354 veya 355 gün oldu. Sözkonusu ayların isimleri şöyledir: Muharrem, Safer, Rabülevvel, Rabülahir, Cemâziyelevvel, Cemâziyelâhir, Receb, Şaban, Ramazan, Şevval, Zilka'de, Zilhicce. Ayette işaret buyrulan “haram aylar”; Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Receb'dir ki, Tevbe sûresinin 5. âyetinde de görüleceği üzere bu aylarda savaş yasaklanmıştır.

Cahiliye devrinde, birbiriyle çarpışmaya ve talana alışmış olan Araplara fasılasız dört ay güvenlik ve sulh içinde yaşamak çok ağır geliyordu. Onun için Hz. İbrahim ve İsmail'den beri devam edegelen ay tertibini hevalarına göre bozmaya, mesela Muharrem ayındaki haramlığı safer ayına aktarmaya, diğer haram ayları da ileri geri götürmeye başladılar. Buna nesî denmektedir. Böylece kendilerine göre

¹ Bakara suresi, 2/189.

² Tevbe suresi, 9/36.

daha menfaatli bir takvim oluşturuyorlardı. Bu hal hicretin 10. yılına kadar devam etti. Yeda Haccı'nda Rasûlullah (s.a.), ayların o sene tam yerini bulduğunu açıkladı. Ve bundan sonra işler aslına rucu etti.

Bir aydaki gün sayısı:

Kamerî takvime göre aylardaki gün sayısı 30 ve 29 olarak değişir. Bir 30 bir 29 veya peşpeşe bir-iki defa 30 veya bir-iki defa 29 çeker. Bu durum hesaba dayalı ölçümde yaklaşık olarak 29.5 (29,530.588) gün olarak çıkmaktadır. Bu sebeple Peygamber Efendimiz (sav): الشَّهْرُ هَكَذَا وَهَكَذَا وَهَكَذَا “Ay böyle böyle böyledir” derken ilk ikisinde 10 parmağını göstermiş, üçüncüde de 9 parmağını göstererek bu duruma işaret etmiştir.³ Bir ay bu kadar olursa bir yıl da 354,367.056 gün olur. Virgülden sonraki küsurat ise 30 yılda 11 günlük bir fark oluşturmaktadır. Bu sebeple her 30 yılda kamerî sene 355 gün çeker.⁴

Ay takvimine göre yapılması gereken ibadetler:

Bayram namazı kılmak, zekat ve fitır sadakası vermek, Ramazan orucu tutmak, Ramazan bayramını ihya etmek, her ayın 13,14 ve 15. günü ve âşûre günü tutulması müstehab olan oruçları ifâ etmek, Şevval ayından altı gün oruç tutmak, Ramazanı bir veya iki gün öncesinden oruçla karşılamamak, zekatını verebilmek için hayvanların yaşlarını tespit etmek, kamerî takvimi esas alarak belirli günlerde yapılan adakları ifa etmek, hac yapmak, Arafat vakfesinde bulunmak, kurban kesmek, emaresi belirlemeyen durumlarda bulûğa ermeyi belirlemek için yaş sınırını tespit etmek, çocuk için akıka kesmek, ilâ ve keffâretleri gerektiren bir durumda süreyi tayin etmek, süt emzirmeyi (radâ) tam yapmak, iddette bir yıl bekleme ve yas tutma (ihdâd).. gibi şer'î ölçü gerektiren süreler, ay takvimini doğrudan veya dolaylı yoldan ilgilendirmektedir.⁵

Ramazın orucuna başlama ve onu bitirme:

Hilalin ilk defa görülmesine ru'yet denilir.

صُومُوا الرُّوْيَةَ وَأَفْطَرُوا الرُّوْيَةَ فَإِنْ غَمِيَ عَلَيْكُمْ الشَّهْرُ فَعُدُّوا ثَلَاثِينَ

“Hilâli görünce oruca başlayın ve onu görünce bayram yapın. Eğer ayı göremezseniz sayıyı otuza tamamlayın” hadisine⁶ göre Türkiye'de, kamerî ayın başlangıcı için ru'yet esas alınmaktadır. Aslında bu karar, 1979'daki ru'yet-i hilal konferansına göre bütün İslam ülkelerinin ittifakla aldığı bir karardır. Çünkü cumhurun genel görüşü hesaba göre değil de ru'yete göre amel etmektir. Söz konusu görme işleminin yeryüzünden gerçekleşmesi için ay; dünya, ay ve güneş üçlüsünün

³ Müslim, Sıyam 4 (1/764); Beğavi, Şerhu's-Sünne, 3/232.

⁴ Mü'temeru Ulemai Malezya, 103; Altıkulaç, 25; Ferruh, 84.

⁵ Sübki, Fetava 1/217.

⁶ Müslim, Sıyam 1 (1/762).

oluşturduğu doğrultudan (içtima anı) 8 derece açılmalı ve gözlem yerinin ufkundaki yüksekliği en az 5 derece olmalıdır. Bu durumdaki bir hilalin yerden görüldüğü ilk zaman, güneş batımından az sonradır ve hemen batar. Bu şartlardan daha aşağı durumlarda ay teknolojik imkanlarla bile görülmez. Çıplak gözle normal görme ise 10-11 derecede gerçekleşir. Tabii olarak böyle bir ay, hilalin görülebileceği bölgenin bizim bulunduğumuz mıntikanın doğusunda kalmasına ve ufkun temiz olmasına bağlıdır. Eğer hilalin görüleceği yer bizim bulunduğumuz yerin batısında ise bu ru'yet bir gün sonra gerçekleşecektir. Bazı durumlarda ise ay, güneş ışınlarının yüksekliği sebebiyle doğduğu halde fark edilememektedir ki, bu da görülemeyeceği manasına gelir. Çünkü Allah Rasûlü (sav) döneminde bu durumdaki bir hilal görülemezdi.⁷

Gelen rivayetlere göre, hilal görüldükten sonra Ramazan orucuna başlanması ve Şevval hilali görüldükten sonra da bitirilmesi gerekmektedir. Eğer bulut gibi bir sebeple hilal görülemezse, sayıyı otuza tamamlayarak hükmî (takdîrî) işlem yapılacaktır.

Hesapla amel etmek:

Oruçta hilali görme asıl olunca beldelere göre ru'yet değişebilir. Çünkü bu durum ümmî bir kavme daha uygundur. Cumhur da böyle düşünmüştür. Fakat sayısı az da olsa şefel uleması olan tâbiinden Mutarrıf b. Abdillâh b. eş-Şihhîr, Muhammed b. Mukatil, İbn Nüceym, Kâdî Abdülcebbar ve İbn Kuteybe gibi zatlar ile bazı Şafiîler astronomik (müneccim) hesaba itibar edilebilir diyerek, günümüz açısından tatbiki kolay olan hesapla amel konusuna kapı aralamışlardır.⁸ **فَإِنْ غَمَّ عَلَيْكُمْ فَاقْدِرُوا لَهُ** "Eğer ay görünmezse takdir yapınız" hadisini⁹ de sayıyı 30'a tamamlama yerine, hesap yapma konusunda bir delil olarak değerlendirmişlerdir. Çünkü **فَاقْدِرُوا** kelimesi takdir manasına hesap olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla bu durum, gece ve gündüzün bir ay gibi uzun olduğu yerlerde, Deccalle ilgili hadiste geçtiği üzere namaz vakitleri için takdir yapmak manasına gelir. Zira Allah Rasûlü (sav) böyle yerlerdeki tek namaza müsaade etmemiş, aksine **لَا اقْدِرُوا لَهُ فَتْرَةً** "Onun için (beş vakit üzerine) ölçüm yapınız" buyurmuştur.¹⁰

İbadetlerde asıl olan vakti bilmektir. Dolayısıyla namaz için güneşi takip etmek ibadetin bir parçası olmadığı gibi aya bakmak da ibadetin bir parçası değildir. Vaktin girmesi ise vaktin başlaması için sadece bir sebep kılınmıştır. Zaten âna ve mahbus kişilerin kendilerine getirilen bilgiyle amel etmeleri de aya bakmanın bir ibadet olmadığını göstermektedir. Bu sebeple gece ve gündüzün 2 ay gibi uzadığı yerlerdeki Müslümanlar, hiçbir zaman ayı görmekle mükellef tutulmamışlardır.¹¹

İslam dini kolaylık prensibini esas alır. Bu sebeple namaz vakitlerini güneşe göre, oruç gibi diğer bazılarını da aya göre belirlemek daha kolaydır. Hakikaten zamanımızda yeni ayı belirleme konusunda hesap yapmak, aybaşı ve ay sonunda

⁷ Asifi, 64.

⁸ Kurtubi, Camiu'l-Ahkam, 2/285; Gökmen, 68.

⁹ Müslim, Sıyam 1 (1/759).

¹⁰ Müslim, Fiten 20 (3/2252).

¹¹ Heridi, 56; Bahit, 118; Rıza, 124.

hilali gözetlemekten daha kolay ve daha güvenilir görülmektedir. Allah Rasulü (sav)'in: "Biz yazma ve hesap yapmayan ümmî bir kavimiz. Hilal böyle, böyle ve böyledir" demesi¹² de, o devirde hesaba itimat edilmemesinin ümmilik illetine bağlandığını, dolayısıyla bunun yerini bilim ve teknoloji alınca ümmiliğin kalkacağını, hesaba da itimat edilebileceğini göstermektedir. Üstelik eskiden kolaylık ru'yet yoluyla ayın başlamasındayken, şu anda bilim ve teknolojinin verdiği imkanlarla kolaylık, ay başlangıcını hesapla tespit etmektedir. Ve bu durum vâki olacak ru'yetin hesapla tespitinden başka bir şey değildir. Yani yeni ay yine ru'yetle başlamış olmaktadır. Buna, hesaba dayalı ru'yet de denebilir. Bu durumda ayın doğma vakti önceden bilinmekte ve gerekirse tam o vakit mücerret gözle bakma fırsatı da sunmaktadır.

Hesaba itibar edilmeyeceğini söyleyen eski kaynakların, "Çünkü hesap kati bir ilim değildir, zan ifade ediyor" demesi¹³ de bu görüşün doğruluğunu gösterir.

"Eğer ay görünmezse takdir yapınız" hadisini¹⁴ hesap yapmak olarak anladığımız zaman, صَوْمُوا لِرُؤْيَيْهِ وَأَفْطِرُوا لِرُؤْيَيْهِ فَإِنْ غُمِّيَ عَلَيْكُمْ فَأَكْمِلُوا "Ayı görünce oruca başlayınız ve ayı görünce iftar yapınız. Eğer gökyüzü kapalıysa sayıyı (otuza) tamamlayınız" hadisini¹⁵ de hesap bilmeyenlere veya hesabın bilinmediği devre göre yapılmış bir hitap şeklinde düşünebiliriz.¹⁶

Bu durumda günümüz açısından kamerî ay başlangıcının şer'î kuralı sayılan ru'yet, yani hilalin ilk görülmesi anı, bilim ve teknolojinin verileriyle sübjektiflikten çıkmış ve objektif hale gelmiştir. Dolayısıyla gözlemleyene ve atmosferik şartlara göre değişmektedir. Bu sebeple "Astronomik hesaplama ile her bir beldedeki ru'yet anını bulmak mümkün değildir" demek,¹⁷ konuyu bilmemek manasına gelir.

Burada meselemizi incelerken icthad ya da dini anlama konusunda akıl yürütmenin iki farklı çeşidinin olduğunu bilmemiz gerekir: Bunlardan birincisi kıyas icthadı, ikincisi de anlama icthadıdır. Kıyas icthadı, hükümü belli olmayan bir konunun hükmünü, belli olana kıyasla ortaya koymaz. Anlama icthadı ise yeni bir hüküm ispat etme değil, olanı olduğu gibi anlama çabasıdır. İbadetlerdeki mezhepler arası farklılıklar hep bu yüzden meydana gelmiştir. Mesela hilalin tespiti konusunda var olan görüşler birer anlama icthadı olup, bir şeye kıyasla yeni bir şey ortaya koyma icthadı değildirler. Zaten buradaki لِرُؤْيَيْهِ kelimesi, "görüldüğünde" anlamına gelebileceği gibi "görülebilme zamanında" anlamına da gelebilir. Tıpkı فَطَلَفُوهُنَّ "Kadınları iddet gördüğünde veya iddet görebileceği zaman boşayın" âyetinde¹⁸ olduğu gibi. Bundan hareketle Faruk Beşer, hesapların doğru yapılması şartıyla yeni ayın ru'yet zamanı değil de kavuşumla beraber başlatılmasının naslara aykırı olmadığını söyleyerek, konuyu ilgili toplantılarda söylenmeyen daha ileri bir boyuta götürmekte ve böyle yapılmasını da ilmin bir gereği saymaktadır.¹⁹

¹² Müslim, Sıyam 1 (2/761).

¹³ İbn Hacer, 4/127.

¹⁴ Müslim, Sıyam 1 (1/759).

¹⁵ Müslim, Sıyam 2 (1/762).

¹⁶ Fasi, 116.

¹⁷ Özlem, www.geocities.com

¹⁸ Talak suresi, 65/1.

¹⁹ Beşer, www.sorularlailamiyet.com

Suudi Arabistan gibi bazı ülkeler, ru'yet-i hilal toplantılarındaki imza ve görüşlerinin rağmına genelde içtima (kavuşum) vaktini veya ondan az sonraki bir zamanı esas almaktadır.²⁰ Üstelik bu uygulamaları konusunda “Şahitle sabit oldu” gibi beyanlar dışında açık bir görüş ortaya koymamaktadırlar. Mevcut astronomik bilgiler çerçevesinde ayı gözle görme adına onları bu konuda taklit etmek, ilimle bağdaşmadığı gibi, onların konumunu bir şahidin ihbarı şeklinde değerlendirmek de doğru olmasa gerektir. Çünkü bilimsel olarak ayın görülmesi imkan dahilinde olmayan bir zamanda ayı görme iddiasına ne kadar güvenilebilir?!

Ayın içtima ve ru'yeti arasında gün farkı oluşursa, Ramazana başlama ve onu bitirme vakti değişmektedir. Keza hac için vakti değişmez en temel rukün olan Arafat vakfesinin günü de değişebilmektedir. Bunun en tehlikelisi de Arafat vakfesi zamanından evvel yapılarak haccın iptaline sebep olabilmektedir. Gerçi böyle bir Arafat vakfesinin 8. gün gibi öne alınması veya 10. gün gibi sonra yapılmasının bir araştırma (içtihat) neticesi sonunda olması, bir özre bina etmesi sebebiyle kabul olacağını beyan eden Atâ, Hasen-i Basri, Ebu Hanife ve Şafii gibi âlimler vardır.²¹ Bu ulema Ramazan orucu gibi vakte bağlı diğer ibadetleri de aynı kategoride değerlendirir. Ama özel yapılan toplantıda aynı görüşte birleşen Suudi Arabistan gibi devlet ve müdahil âlimlerin sonradan farklı uygulama yapmaları ve bu konuda daha makul başka bir izah getirmemeleri garabetir. Bu sebeple konunun daha iyi anlaşılması için ru'yet ve içtimaı yeniden tarif edelim:

İçtima:

Ay, dünya etrafında belirli bir yörünge üzerinde dolanmakta ve her dolanmasında bir kez güneş ile aynı doğrultuya gelmektedir. İşte dünya, güneş ve ay üçlüsünün aynı doğrultuya geldiği bu ana “içtima” ve “kavuşum” denir ki, bu durum astronomik aybaşının başlangıcıdır. Bu kavuşma anı net olarak hesaplanabilmektedir. Fakat içtima anında ayın karanlık yüzünün dünyaya dönük olması sebebiyle, dünyanın hiçbir tarafından görülmesi mümkün değildir.

Ru'yet:

Hilalin görülebilir parlaklığa ulaşabilmesi için ayın içtima doğrultusundan 8 derece ayrılması (Bu süre 12 ile 16 saat arası değişmektedir) ve güneş battığı anda hilalin ufuk yüksekliğinin en az 5 derece olması gerekir. Bu durumda yeryüzünden ay görülebilir. Dolayısıyla şer'î aybaşının başlaması için hilalin görülmesi adına tespit edilecek hesabı ru'yet zamanı bu vakittir.

²⁰ Özlem, geocities.com

²¹ Ayni, Ümdetü'l-Kari, 10/285.

Yeni aya girmek içtima vaktine göre mi yoksa ru'yet vakitine göre mi başlar?

“Aya şahid olan oruç tutsun” âyetindeki²² şahitlik, “Ayı görünce oruca başlayın” manasına gelen hadisler ışığında Asr-ı Saadetten bu tarafa hep ru'yet şeklinde anlaşılmıştır.²³ Cumhur içinde müneccim hesabına itibar edilir diyenler ise sadece bir kısım Şafiilerdir. Tabii onlar da ru'yeti reddetmemektedirler, fakat zaruret durumunda bir çıkış kapısı bırakmaktadırlar.

Eğer ayı görme konusunda hesaba itimat edilmezse, günümüzde içtima anını ay başlangıcı kabul etmenin bir dayanağı yoktur. Çünkü içtima anındaki güneş ışınlarının parlaklığı sebebiyle, ay dünyanın hiçbir yerinden görülmemektedir. Hatta onu görebilmek için füze ve uçak gibi aletler ile yükseğe çıkmak ve teleskop kullanmak bile yetmemektedir. Zaten mezkur şekildeki bir görme nasların umumundan anlaşılan ve Allah Rasûlü (sav) döneminde itibar edilen “çıplak gözle yeryüzünden ayı görmek” manasına gelmez. Bu durumda ayın görülmüş olmasını varsaymak, cenine doğmuş insan muamelesi yapmak gibi bir şeydir.

Bir süredir Suudi Arabistan'ın yaptığı, kendileri dahil İslam ülkelerinin ru'yet-i hilal konferanslarında aldığı karara aykırı hareket etmek manasına gelir. Bu sebeple, konferans kararlarına uyan Türkiye'ye göre genelde bir gün önce başlamaları normaldir. Halbuki kavuşumu esas alan onların da hangi gün aybaşı yapacağı önceden bellidir. Fakat ayı görme prensibi gereği zamanı gelmeden ve fetva almadan yeni ayı ilan etmemektedirler. Önceden ilan ettikleri takvimleri de tahmini olarak tutmaktadırlar.

Kamerî-Hicrî takvim ihtiyacı gereği Ümmü'l-Kurâ Takvimi'ni kabul eden Suudi uygulaması şöyledir: Bu takvim 32 yıllık olarak hazırlanmış ve aybaşlarının tespitinde İngiliz Kraliyet Rasathanesinin ilan ettiği kavuşum zamanlarına itibar edilmiştir. Buna göre eğer Riyad'da günbatımı esnasında kavuşumun üzerinden 12 saat geçmişse, o gün ayın biri kabul edilmiştir. Hicri 1420 yılında bu kriter değiştirilerek, ayın batışı esas alınmıştır. Buna göre Mekke'de ayın güneşten sonra battığı gece ve onu takip eden gün ayın biridir. Hicri 1423 yılından itibaren ise bu kritere, günbatımında kavuşumun gerçekleşmiş olma şartı eklenmiştir.²⁴

Görülen hangi aya itibar edilecek?

Şafii ve Hanbelîlere göre bir hilali yeni ayın başlangıcı saymak için, onun güneş battıktan sonra görülmesi gerekir. Çünkü hilalin yeni aya ait olması, onun içinde görülmesini gerektirir. Bir ay da aynen bir gün gibi akşam vaktinin girmesiyle başlar. Hanefî ve Malikîlere ait fıkıh kitaplarında ise ay zevalden önce veya sonra bile görülse ertesi gün oruca başlanır denmektedir.²⁵ Yeni bilgilere göre ayın öğleden sonra görülmesi, hilalin geçmiş aya ait olduğunu göstermektedir. Zaten

²² Bakara suresi, 2/185.

²³ Ali el-Kari, Mirkatü'l-Mefatih, 2/503.

²⁴ Özlem, www.geocities.com

²⁵ İbn Rüşd, 1/196; İbn Abidin, 2/392; Ceziri, 1/551.

gündüz görülen hilalin bakış yönü de ters cihette olduğundan, yeni aya ait olmadığını, aksine eski aya ait olduğunu gösterir.

Normal şartlarda yeni aya ait ilk hilal, güneş hemen batınca görülür. Fakat bu hilal sadece kendine yakın bölgelerde görülür. Bu durumda oradaki görülme haberine başka beldelerin uyup uymayacağı sorusu ortaya çıkmaktadır. Bu noktada bazı fakaha onlara uyma gereğini söylerken, diğer bazıları her beldenin kendi ru'yetine itibar etmesi gerektiğini söyler. Şimdi konuyu biraz açalım:

İhtilaf-ı metâlie itibar edilip edilmeyeceği:

Bu noktada fakaha ihtilaf etmiştir. Bir kısmı, her yerde görülen hilale göre ilgili belde halkının amel etmesini savunur ve bu durum hadisler ile sahabenin amelinden anlaşılan ve ümmî ümmete kolay olan uygulamadır der. Bu anlayış "Herkes kendi imkânlarına göre emre muhataptır" görüşüne uygundur ve teknolojinin gelişmediği dönemler için daha pratiktir. Bu sebeple, Hz. Muaviye döneminde Şam ve Medine'de olduğu üzere, farklı yerlerde farklı Ramazan başlangıcı ve Ramazan bitişi, yani bayram olabilmıştır. Böyle bir uygulamayı garip karşılayanlara da İbn Abbas: *صلى الله عليه وسلم* "هَكَذَا أَمَرْنَا رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فأجابوا: "Allah Rasulü (sav) bize böyle buyurdu" demiştir.²⁶ Bu anlayış, fiilî ru'yet şartına da uymaktadır.

Fakat eski ve yeni ulemadan büyük bir yekün oluşturan diğer grup ise, ümmet için birlikte hareket etme imkânı varsa, bunu değerlendirmekte fayda vardır der. Çünkü İslam birlik ve beraberlik dinidir. Bu da bir yerde görülen ayın, bütün ümmet için aynı manayı ifade etmesi demektir.

"Ayı görünce oruca başlayınız ve ayı görünce iftar yapınız. Eğer gökyüzü kapalıysa sayıyı (otuz) tamamlayınız" emrindeki²⁷ hitabın, her beldeye özel değil de umumi olarak bütün ümmete şamil olması da bu hükmü teyit eder. Bu sebeple Mecmau'l-Fikhi'l-İslami 1987 (1408)'deki toplantısında, dünya üzerinde bir yerde görülen hilalin herkes ve her yer için geçerli olacağı şeklinde karar almıştır.²⁸ Buna göre de, dünya üzerinde aynı günde orucun başlaması ve bitmesi önerilmiş ve bundan doğan fark sebebiyle tutulamayan oruçlar için kaza gerekir denmiştir.²⁹ İslam'ın birlik dini olması, günde beş vakit tekrarlanan namaz ibadetinde bile birliğin sağlanmaya çalışılması ve cemaatten ayrılmayı yasaklayan nasların tekidi, bu görüşü haklı kılmaktadır.

Hilali görmeye göre amel etmede birlik sağlanabilir mi?

Günümüzde Müslümanlar dünyanın her yerine yayılmıştır. Bu sebeple bütün yeryüzünü bir belde gibi düşünmek daha doğrudur. Fakat eski zamanlarda bu durumda hilali ilk gören Yeni Zelanda gibi ülkeler ile oraya en uzak yerdeki ülkeler arasında bir günlük fark olabileceği, çünkü bütün ülkelerin hilali aynı gece içinde göremeyebileceği düşünülmekteydi. Bunun çözümü için de Ebu Yusuf ve Süfyan-ı

²⁶ Müslim, Sıyam 5 (1/765).

²⁷ Müslim, Sıyam 2 (1/762).

²⁸ Mecelletü'l-Mecma, s. 1085; İbn Abidin, 2/392.

²⁹ Bkz.: Mevsili 129; İbn Aşur, 8.

Sevri'ye ait olan, "Hilal zevalden önce görülürse, bir gün önceye aittir" görüşüne itibar edilmesi önerilmiş, böylece bütün Müslümanlar aynı günde birleşebilirler³⁰ denmiştir.

Ama şu anda bilimin ilerlemesiyle durum değişmiş ve Yeni Zelanda gibi ilk yerde görülen hilallerin 4 dk aralıkla yeni yerlerde görüldüğü öğrenilmiştir. Dolayısıyla hilal 24.50 dakikada aynı yere tekrar gelecek ve ikinci gün başlayacaktır. Bu durum ise aynı gün içinde hilalin bütün dünyada görülmesini sağlamakta, dolayısıyla da bütün dünyadaki takvim şer'î günün başlaması ve bitmesi açısından değişmemektedir. Dolayısıyla zaman açısından görme farkı olsa bile hiçbir yerde gün farkı oluşmamaktadır.

Bugün Türkiye'de Diyanet adına ayı görme ve dinî takvimi hesaplama ile mükellef olan Kandilli Rasathanesi, 1978 Yılında İstanbul'da toplanan İslâm Milletleri-arası Rü'yet-i Hilâl Konferansı'nda alınan kararlara göre, "*Dünyanın neresinde olursa olsun, Ramazan hilâlinin ilk görülebileceği yer*" esasına göre hareket etmektedir. Bu zamandan önce hiçbir yerde hilâlin görülmesi mümkün olmayacağına göre, Ramazan ve bayram da hiçbir yerde daha önce başlamayacaktır. Sonra başlamamasını önlemek üzere de fukahâ çoğunluğunun kabul ettikleri "ihtilâf-ı metâli'e itibar etmeme" hükmü benimsenmiştir. Bundan maksat, dünyanın bir yerinde hilâlin görülmesi üzerine, Doğu'dan Batı'ya diğer bütün bölgelerde hilâl görülsün veya görülmesin farketmez, Ramazan ve bayramın başlamasının gerekli bulunmasıdır.³¹

Birlikte hareket etme durumu hac için daha da önemlidir. Çünkü Arafat vakfesi bütün Müslümanları ilgilendirmektedir. Böylece çelişkisiz bir ittifak sağlanacaktır. Gerçi hac belli mekanlarda yapıldığından, oranın hükmüne tâbi olmak, böylece ihtilâftan kurtulmak mümkündür. Ama bu durum dinî takvimin bütününde olursa, farklı günlerde Arafata gitme ihtimali hiçbir şekilde kalmayacaktır.

Bütün Müslümanların birlikte oruç tutmaları, bayram yapmaları ve kurban kesmeleri "الصَّوْمُ يَوْمَ يَصُومُونَ ، وَالْفِطْرُ يَوْمَ يَفْطُرُونَ، وَالْأَضْحَى يَوْمَ يَضْحُونَ" Ramazan, insanların oruç tuttuğu gün; bayram, insanların iftar ettiği gün ve kurban da insanların kurbanlarını kestiği gündür" hadisi de bu sonucu verir. Bu hadisin metni Beğavi'nin Şerhu's-Sünne'sinde geçse de, aynı manadaki rivayetler Heysemi'nin Mecmau'z-Zevaid'inde ve İshak b. Rahuye'nin Müsned'inde de vardır.³² Böylece bütün Müslümanlar aynı günde birleşmiş olacaktır. Hatta Şevkani'nin kaydettiğine göre, bu hadisin açıklaması sadedinde Hattabi şöyle der: "*Bu noktada yapılacak hata, bu hadis sebebiyle affedilmiştir. Dolayısıyla din birlik ve beraberliği emretmektedir. Dolayısıyla sonradan anlaşılan farklı durumlar, yapılan bayram ve Arafat gibi yanlış uygulamaları iptal etmez*"³³

³⁰ Mevsili, 130; İbn Rüşd, Bîdayetü'l-Müctehid, 1/196; Altıkuşak, 39.

³¹ Karaman, www.hayrettinkaraman.net

³² 4/27; 2/596.

³³ Neylü'l-Evtar, 3/383.

Hilali kaç kişinin görmesi yeterlidir?

Bu konuda Allah Rasûlü (sav)'den gelen ve bir kişinin haberine göre Ramazan orucunu başlattığına dair rivayete³⁴ binaen Şafiilere bir şahit yeterken, Malikilere göre fıkihtaki genel standart olan iki şahit şartı vardır. Bu görüşü, mezhep içi rivayetlerden daha sahih olana göre Hanefiler de teyit eder. Çünkü iki sayısı, şahitlikteki umumi nisaptır. Hatta hava açık ve pek çok kişinin görmesi mümkün ise, iki şahit yetmez ve bir cemm-i ğafirin (büyük bir topluluk) şahadeti gerekir. Aksi durum zâhir-i hâle aykırı olur. Fakat hava kapalı ise tek kişinin şahitliği bile yeterlidir.³⁵ Devrimizde ise tek şahide itibar edilmemesi, ayı görme konusunda resmî heyetler oluşturulması, üstelik bu konudaki hesapların yardımıyla hareket edilmesi, olabilecek suiistimali önlemek için daha doğrudur.

Hesap ve ru'yetin ihtilafı:

Eğer ayı görmeyle ilgili hesap ve ru'yet farklı olursa, ru'yete itibar edilir. Çünkü hadislere ay başlangıcında ru'yet asıldır. Mecmau'l-Fıkhî'l-İslami ve Ru'yet-i Hilal Konferansı da bu görüşü teyit eder. Fakat doğru bir ru'yetin gerçekleşmesi için de hesaptan yararlanılır.³⁶

Mevcut bilgilerimize göre ise, doğru bir hesap ile ru'yetin ihtilaf etmemesi gerekir. Çünkü şu ayetlerden bu sonuç anlaşılır:

الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ

"Güneş ve ay bir hesaba göre hareket eder."³⁷

هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُورًا وَقَدَرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ مَا خَلَقَ اللَّهُ ذَلِكَ إِلَّا بِالْحَقِّ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يُظَلِّمُونَ

"Güneşi ışıklı, ayı da parlak kılan, yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için ona (aya) birtakım menziller takdir eden O'dur. Allah bunları, ancak bir gerçeğe (ve hikmete) binaen yaratmıştır. O, bilen bir kavime ayetlerini açıklamaktadır."³⁸

Günümüzde bu hareketi ilim tam olarak haber vermektedir. Bu sebeple, güneşin hareketine bağlı olan günlük namaz vakitlerini bildiren takvimde, tereddütsüz olarak hesaba uymaktayız. Ay hareketiyle ilgili önceden verilen bilgiler de vakiya uymaktadır. Ay tutulmalarının önceden bildirilmesi sebebiyle de buna herkes şahittir. Bu durumda, ilim ve ru'yetin ihtilaf etmemesi gerekir.

Sonuç:

Hesaba aykırı ru'yetlerde kötü niyetli yalan haberin önüne geçmek ve hadiste buyrulan görmeyi gerçekleştirmek için, her beldeden yetkili güvenilir bir grubun aya

³⁴ Darimi, Savm 5 (1/338).

³⁵ M. Cevad, Fıkhü's-Sadık, 2/46.

³⁶ Haşiye, Ibn Abidin, 2/387; Mecelletü'l-Mecmai'l-Fıkhî'l-İslami, 1085.

³⁷ Rahman suresi, 55/5.

³⁸ Yunus suresi, 10/5.

bakması söylenebilir. Bu durumda, önceden bilinen hesaba göre aya bakılır ve ilk doğma vaktinde ay görülerek her ikisinin tetabukuna şahit olunur. Neticede hesabın kabul etmeyeceği ru'yet haberlerine itibar edilmez. Böylece bilim ve naslar arasında hiçbir ihtilafın çıkmadığı da görülmüş olur.

KAYNAKLAR

- ALİ el-Kari, *Mirkatü'l-Mefatih Şerhu Mişkati'l-Mesabih*, Hindistan, 1404/1984, 3. baskı.
- ALTIKULAÇ, *Beyne'r-Ru'yeti'l-Basariyye ve'r-Ru'yeti'l-Hisabiyye*, Tevhidü'l-A'yad, Tunus-1981.
- ASİFİ, Muhammed, *Havle Esbabi İhtilafi's-Şühuri'l-Kameriyye*, Tevhidü'l-A'yad, Tunus-1981.
- AYNİ, Bedrüddin, *Umdetü'l-Kari Şerhu Sahihi'l-Buhari*, Daru İhyai't-Türas, Beyrut.
- BAHİT, Muhammed el-Mutî, *Maza Yecibü ala Kudati'l-Ehille*, Tevhidü'l-A'yad, Tunus-1981.
- BAYRAM, Ali-ÇÖĞENLİ, Sadi, *Aylar ve Ru'yet-i Hilal*, Gülen Mtb. Erzurum.
- BEĞAVİ, *Şerhu's-Sünne*, el-Mektebü'l-İslami, Beyrut-Dimaşk, 1403/1983, 2. baskı.
- CEZİRİ, Abdurrahman, *el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa*, el-Mektebetü'l-Asriyye, Berut.
- FASİ, Allel, *Fi'l-Ameli bi'l-Hisabi'l-Feleki*, Tevhidü'l-A'yad, Tunus-1981.
- FERRUH, Mazin, *Hel Sahih...*, Tevhidü'l-A'yad, Tunus-1981.
- GÖKMEN, Fatin, "Ru'yet-i Hilal Meselesi", *Aylar ve Ru'yet-i Hilal* kitabı içinde, Gülen Mtb. Erzurum.
- HERİDİ, Abdü'l-Âl, *Tahdidü Evaili's-Şühuri'l-Kameriyye*, Tevhidü'l-A'yad, Tunus-1981.
- HEYSEMİ, *Mecmau'z-Zevaid*, Daru'l-Fikr, Beyrut-1412.
- İBN ABİDİN, *Haşiyetü Reddi'l-Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtar Şerhu Tenviri'l-Ebsar*, 1966.
- İBN AŞUR, *Yes'elüneke ani'l-Ehille*, Tevhidü'l-A'yad, Tunus-1981.
- İBN HACER el-Askalani, *Fethu'l-Bari Şerhu Sahihi'l-Buhari*, Daru'l-Marife, Beyrut-1379.
- İBN RÜŞD, *Bidayetü'l-Müctehid*, Kahraman Y., İstanbul-1985.
- İSHAK B. Rahuye, *el-Müsned*, Tahkik: Abdülğafur b. Abdülhak, Medine-1412/1991.
- KURTUBİ, *el-Cami li-Ahkami'l-Kur'an*, 2. baskı, tarihsiz.
- M. CEVAD, *Fıkhu's-Sadık*, Daru'l-İlm li'l-Melayin, Beyrut.
- MEVSİLİ, *İhtiyar*, Pamuk Y., İstanbul
- MÜTEMERU *Ulemai Malezya* (1969), Tevhidü'l-A'yad, Tunus-1981.
- ÖZLEM, Abdurrahman, İslami Vakitlerin Tanımı ve Hesaplanması, www.geocities.com
- RIZA, Reşid, *İsbatü Şehri Ramedan*, Tevhidü'l-A'yad, Tunus-1981.
- SÜBKİ, *Fetava*, Matbaatü'l-Kuds, Kahire-1356.
- ŞEVKANİ, *Neylü'l-Evtar*, İdaretü't-Tıbaati'l-Münire.
- YAZIR, Hamdi, "Ru'yet-i Hilal Meselesi", *Aylar ve Ru'yet-i Hilal* kitabı içinde, Gülen Mtb. Erzurum.